

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

THE BULLETIN

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

1944 ЖЫЛДАН ШЫҒА БАСТАҒАН
ИЗДАЕТСЯ С 1944 ГОДА
PUBLISHED SINCE 1944

2

АЛМАТЫ
АЛМАТЫ
ALMATY

2018

MARCH
МАРТ
НАУРЫЗ

NAS RK is pleased to announce that Bulletin of NAS RK scientific journal has been accepted for indexing in the Emerging Sources Citation Index, a new edition of Web of Science. Content in this index is under consideration by Clarivate Analytics to be accepted in the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index, and the Arts & Humanities Citation Index. The quality and depth of content Web of Science offers to researchers, authors, publishers, and institutions sets it apart from other research databases. The inclusion of Bulletin of NAS RK in the Emerging Sources Citation Index demonstrates our dedication to providing the most relevant and influential multidiscipline content to our community.

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы "ҚР ҰҒА Хабаршысы" ғылыми журналының Web of Science-тің жаңаланған нұсқасы Emerging Sources Citation Index-те индекстелуге қабылданғанын хабарлайды. Бұл индекстелу барысында Clarivate Analytics компаниясы журналды одан әрі the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index және the Arts & Humanities Citation Index-ке қабылдау мәселесін қарастыруда. Web of Science зерттеушілер, авторлар, баспашылар мен мекемелерге контент тереңдігі мен сапасын ұсынады. ҚР ҰҒА Хабаршысының Emerging Sources Citation Index-ке енуі біздің қоғамдастық үшін ең өзекті және беделді мультидисциплинарлы контентке адалдығымызды білдіреді.

НАН РК сообщает, что научный журнал «Вестник НАН РК» был принят для индексирования в Emerging Sources Citation Index, обновленной версии Web of Science. Содержание в этом индексировании находится в стадии рассмотрения компанией Clarivate Analytics для дальнейшего принятия журнала в the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index и the Arts & Humanities Citation Index. Web of Science предлагает качество и глубину контента для исследователей, авторов, издателей и учреждений. Включение Вестника НАН РК в Emerging Sources Citation Index демонстрирует нашу приверженность к наиболее актуальному и влиятельному мультидисциплинарному контенту для нашего сообщества.

Б а с р е д а к т о р ы

х. ғ. д., проф., ҚР ҰҒА академигі

М. Ж. Жұрынов

Р е д а к ц и я а л қ а с ы:

Абиев Р.Ш. проф. (Ресей)
Абишев М.Е. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Аврамов К.В. проф. (Украина)
Аппель Юрген проф. (Германия)
Баймұқанов Д.А. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Байпақов К.М. проф., академик (Қазақстан)
Байтулин И.О. проф., академик (Қазақстан)
Банас Иозеф проф. (Польша)
Берсимбаев Р.И. проф., академик (Қазақстан)
Велихов Е.П. проф., РҒА академигі (Ресей)
Гашимзаде Ф. проф., академик (Әзірбайжан)
Гончарук В.В. проф., академик (Украина)
Давлетов А.Е. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Джрбашян Р.Т. проф., академик (Армения)
Қалимолдаев М.Н. проф., академик (Қазақстан), бас ред. орынбасары
Лаверов Н.П. проф., академик РАН (Россия)
Лупашку Ф. проф., корр.-мүшесі (Молдова)
Мохд Хасан Селамат проф. (Малайзия)
Мырхалықов Ж.У. проф., академик (Қазақстан)
Новак Изабелла проф. (Польша)
Огарь Н.П. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Полещук О.Х. проф. (Ресей)
Поняев А.И. проф. (Ресей)
Сагиян А.С. проф., академик (Армения)
Сатубалдин С.С. проф., академик (Қазақстан)
Таткеева Г.Г. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Умбетаев И. проф., академик (Қазақстан)
Хрипунов Г.С. проф. (Украина)
Юлдашбаев Ю.А. проф., РҒА корр.-мүшесі (Ресей)
Якубова М.М. проф., академик (Тәжікстан)

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print)

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы»РҚБ (Алматы қ.)

Қазақстан республикасының Мәдениет пен ақпарат министрлігінің Ақпарат және мұрағат комитетінде
01.06.2006 ж. берілген №5551-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 2000 дана.

Редакцияның мекенжайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., 220, тел.: 272-13-19, 272-13-18,
www: nauka-nanrk.kz, bulletin-science.kz

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2018

Типографияның мекенжайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Муратбаева көш., 75.

Г л а в н ы й р е д а к т о р

д. х. н., проф. академик НАН РК

М. Ж. Журинов

Р е д а к ц и о н н а я к о л л е г и я:

Абиев Р.Ш. проф. (Россия)
Абишев М.Е. проф., член-корр. (Казахстан)
Аврамов К.В. проф. (Украина)
Аппель Юрген проф. (Германия)
Баймуканов Д.А. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Байпаков К.М. проф., академик (Казахстан)
Байтулин И.О. проф., академик (Казахстан)
Банас Иозеф проф. (Польша)
Берсимбаев Р.И. проф., академик (Казахстан)
Велихов Е.П. проф., академик РАН (Россия)
Гашимзаде Ф. проф., академик (Азербайджан)
Гончарук В.В. проф., академик (Украина)
Давлетов А.Е. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Джрбашян Р.Т. проф., академик (Армения)
Калимолдаев М.Н. академик (Казахстан), зам. гл. ред.
Лаверов Н.П. проф., академик РАН (Россия)
Лунашку Ф. проф., чл.-корр. (Молдова)
Мохд Хасан Селамат проф. (Малайзия)
Мырхалыков Ж.У. проф., академик (Казахстан)
Новак Изабелла проф. (Польша)
Огарь Н.П. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Полещук О.Х. проф. (Россия)
Поняев А.И. проф. (Россия)
Сагиян А.С. проф., академик (Армения)
Сатубалдин С.С. проф., академик (Казахстан)
Таткеева Г.Г. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Умбетаев И. проф., академик (Казахстан)
Хрипунов Г.С. проф. (Украина)
Юлдашбаев Ю.А. проф., член-корр. РАН (Россия)
Якубова М.М. проф., академик (Таджикистан)

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print)

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан №5551-Ж, выданное 01.06.2006 г.

Периодичность: 6 раз в год

Тираж: 2000 экземпляров

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, 220, тел. 272-13-19, 272-13-18.

www: nauka-nanrk.kz, bulletin-science.kz

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2018

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75

E d i t o r i n c h i e f

doctor of chemistry, professor, academician of NAS RK

M. Zh. Zhurinov

E d i t o r i a l b o a r d:

Abiyev R.Sh. prof. (Russia)
Abishev M.Ye. prof., corr. member. (Kazakhstan)
Avramov K.V. prof. (Ukraine)
Appel Jurgen, prof. (Germany)
Baimukanov D.A. prof., corr. member. (Kazakhstan)
Baipakov K.M. prof., academician (Kazakhstan)
Baitullin I.O. prof., academician (Kazakhstan)
Joseph Banas, prof. (Poland)
Bersimbayev R.I. prof., academician (Kazakhstan)
Velikhov Ye.P. prof., academician of RAS (Russia)
Gashimzade F. prof., academician (Azerbaijan)
Goncharuk V.V. prof., academician (Ukraine)
Davletov A.Ye. prof., corr. member. (Kazakhstan)
Dzhrbashian R.T. prof., academician (Armenia)
Kalimoldayev M.N. prof., academician (Kazakhstan), deputy editor in chief
Laverov N.P. prof., academician of RAS (Russia)
Lupashku F. prof., corr. member. (Moldova)
Mohd Hassan Selamat, prof. (Malaysia)
Myrkhalykov Zh.U. prof., academician (Kazakhstan)
Nowak Isabella, prof. (Poland)
Ogar N.P. prof., corr. member. (Kazakhstan)
Poleshchuk O.Kh. prof. (Russia)
Ponyaev A.I. prof. (Russia)
Sagiyani A.S. prof., academician (Armenia)
Satubaldin S.S. prof., academician (Kazakhstan)
Tatkeyeva G.G. prof., corr. member. (Kazakhstan)
Umbetayev I. prof., academician (Kazakhstan)
Khripunov G.S. prof. (Ukraine)
Yuldashbayev Y.A., prof. corresponding member of RAS (Russia)
Yakubova M.M. prof., academician (Tadjikistan)

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print)

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty)

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of Information and Archives of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan N 5551-Ж, issued 01.06.2006

Periodicity: 6 times a year

Circulation: 2000 copies

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 219, 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,
<http://nauka-nanrk.kz/>, <http://bulletin-science.kz>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2018

Address of printing house: ST "Aruna", 75, Muratbayev str, Almaty

Юбилейные даты

МЕЛДЕБЕКОВ Алихан Мелдебекұлы **70 жаста**

Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы және биология ғылымының білікті маманы, ауыл шаруашылығы ғылымының докторы, профессор, Ұлттық ғылым академиясының академигі, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым Комитетінің «Зоология институты» РМК бас директоры Мелдебеков Алихан Мелдебекұлы 70 жасқа толды.

Алихан Мелдебекұлы 1948 жылы 24 наурызда Оңтүстік Қазақстан облысы Бәйдібек ауданы, Ақтасты ауылында дүниеге келген.

Еңбек жолын 1964-1965 жылдары – Прогресс совхозында шопанның көмекшісі болып бастап, – кіші, аға ғылыми қызметкер, ғалым хатшы, бөлім меңгерушісі болып, 1988-1991 ж. – Бүкілодақтық мал шаруашылық институтының докторанты (Мәскеу қаласы), 1991 ж. – ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, 1993-2003 ж. – Қазақ ғылыми-зерттеу мал шаруашылығы институтының директоры, 2003 жылы Ұлттық Ғылым академиясының академигі, 2003 жылдан қазірге дейін – «Зоология институты» РМК бас директоры лауазымына дейін көтерілді.

А. М. Мелдебеков биология және аграрлық ғылымға зор үлес қосқан ғалым, іскер ұйымдас-тырушы ретінде танылды. Қазақстанда өсірілетін ірі қара мал тұқымының ет өнімділігі және шаруашылыққа тиімді белгілерін жақсартуға бағытталған жаңалықтардың ғылыми және тәжіри-белік маңызы зор болды. Бұл жасаған жұмыста малдардың өсетін ортасымен жануар ағзасының өзара байланыс теориясы толықтырылып, зоотехникалық және биологиялық ғылымға қомақты үлес қосты. Көп жылдық ғылыми зерттеулердің нәтижесінде «Жетісу», «Әулиекөл» малының жаңа аймақтық типі және «Ақырыс», «Ертіс» сүтті малының жаңа типін ашты. Өндіріске жаңа жобалар енгізгені және Қазақстан ғылымының дамуына елеулі үлес қосқаны үшін Мелдебеков Алихан 2001 жылы А. Бараев атындағы мемлекеттік сыйлықтың лауреаты атанды.

А. М. Мелдебековтың басшылығымен Зоология институтында көптеген жылдар бойы дағ-дарыста тұрып қалған «Қазақстан фаунасы» 30 томдық басылымдар қайтадан жалғасын тапты. Жан-жануарлардың дүние жүзінде және Қазақстанда таралуы, өсіп-өнуі, систематикасы, экологиясы, жаңа түрлері туралы мәліметтер берілген. Олардың ішінде, әсіресе, саны азайып, сирек кездесетін және жойылып кету қаупі бар, «Қызыл кітапқа» кірген түрлердің жағдайы жақсы көрсетілген. Оларды қалпына келтіру мәселелері сөз болады. Құлан мен тоғай бұғысының кеңінен таралуына көңіл бөлінген. Ақбөкеннің жағдайы мен келешегі кеңінен талқыланады және арқар-

ларды көбейту жолдары көрсетілген.. Бөдененің биологиялық ерекшелігі, оны қолда өсіріп көбейту кеңінен сөз болады. 2008 жылы Зоология институты Халықаралық құрметті «Алтын Феникс» сыйлығын алды, ал бас директор А.М.Мелдебеков Халықаралық достық орденімен марапатталды, 2009 жылы Австрия мемлекетінің Халықаралық Вена қаласының университетінің Құрметті профессоры атағын алды, 2009 жылы Монғолия Ұлттық Ғылым Академиясының академигі болып сайланды, 2010 жылы Ғылым мен білімді дамытудағы Еуроодақтың алтын медалімен марапатталды. 2011 ж. Англияда, Оксфорд қаласында өткен Еуроодақтың «Ғылым адамы» атты медалімен марапатталынып, дүние жүзіндегі атақты ғалымдар реестріне жазылды.

Ғылым жолында А. М. Мелдебековтің өз мектебі, яғни пікірлес, ойлас еңбектерін жалғастырушылар да жеткілікті. Ол жоғары білікті мамандар дайындауға көп көңіл аударады. Оның жетекшілігімен 9 ғылым кандидаты, 6 ғылым докторы дайындалды. А. М. Мелдебеков Қазақстанның ғылымына қомақты үлес қосып, оның дамуына әлі де тұрақты қамқорлық жасауда. Алихан Мелдебекұлы 360 -тан аса еңбек жариялады, оның ішінде 8 кітап, 5 кітапша, 16 өндіріске ұсыныс, 1 атлас, 4 патент және 9 авторлық куәліктің иегері. Аталған ғылыми еңбектердің сыртында А.М.Мелдебековтың басшылығымен бас редактор ретінде 17 кітап шықты. Халықаралық, Бүкілодақтық және республикалық конференцияларда, мәжілістерде 100-ден астам баяндама жасады. Алғаш рет «Алматы облысының Қызыл кітабы» (2006) мен Оңтүстік Қазақстан облысының Қызыл Кітабы (2014) аймақтың жануарлар әлемі кадастры баспадан шықты. 2010 жылы А.Мелдебековтың жетекшілігімен және ҚР Үкіметі Қаулысымен Қазақстан Қызыл кітабының төртінші басылымы (Жануарлар) 4 мың данасы шығарылды, ол Қазақстан Республикасындағы ғылыми ұйымдар, жоғарғы оқу орындары, барлық табиғат қорғау ұйымдары үшін сирек кездесетін және құрып бара жатқан жануарларды сақтау, қорғау және қалпына келтіруде жетекшілік ететін үстел кітабы болып табылады. Ол мал шаруашылығы мен ветеринария ғылыми-өндірістік орталығы және Зоология институтында үш мамандық бойынша докторлық диссертацияларды қорғау кеңесінің төрағасы болды.

Сіз осы саликалы да сабырлы, парасатты, абыз жасқа өзіңіздің салауатты ақыл ойыңыздың арқасында абыроймен жетіп отырсыз. Осы меңнаты да, мерейлі кезі де мол мерзім ішінде 25 жыл басшылық лауазымдарда болып, мазмұнды еңбек жолын жүріп өтіп келесіз. Алдыңызда кездескен қиындықтарға, кихметтер мен ауыртпалықтарға мойын ұсынбай, олардың бәрін бойыңыздағы өзіңізге ғана тән байсалдылық, төзімділік және қайсарлық секілді асыл қасиеттеріңізбен жеңе білдіңіз. Алихан Мелдебекұлы жасандылыққа, жағымпаздыққа, жаны қас, қандай жағдай болса да бетің бар, жүзің бар демей турасын айтқанды жақсы көретін ғалым. Лауазымды адамдардың алдында да мәймөңкелеуді білмейді, өтірік айтқанды жаны сүймейді.

Қай жерде жұмыс істесеңіз де, қандай лауазымда болсаңыз да, сіз өз ісіне берілген еңбек сүйгіштігіңізбен, парасаттылығыңызбен, ұжым алдында тұрған келелі мәселелерді іскерлікпен шешумен әріптестеріңізге және шәкірттеріңізге үлгі-өнеге көрсете білдіңіз. Сіз еліміздің игілігі үшін табандылықпен, мақсаткерлікпен еңбек етіп, өзіңіздің терең біліміңіз бен бай тәжірибеңізді тәуелсіз еліміздің ғылымының дамуына және өркендеуіне жұмсап келесіз. Сізге тән тамаша қасиет – ой өрісіңіздің жоғарылығы, қарапайымдылығы, іскерлігіңіз, әділдігіңіз, мейірбандылығыңыз, табандылығыңыз, адамдармен тіл табыса алатындығыңыз, оларды белгіленген мақсатқа жұмылдыра алатындығыңыз, әсіресе қарым-қатынасты орнықтыра білетіндігіңіздің арқасында әріптестеріңіздің арасында айрықша құрметке лайықты беделге ие болдыңыз. Елімізге істеген еңбегіңіз, келер ұрпаққа берер тәліміңіз, алдағы уақытта жалғасын табады деп сенеміз. Ағайын туыстың, әріптестеріңіздің құрметіне бөленіп ұзақ та мәнді ғұмыр кешіңіз. Қазақстан ғылымына сіңірген еңбегіңіз үшін ҚР Тәуелсіздігінің 10, 20 және 25 жылдығы медалімен марапатталдыңыз, ҚР ғылымды дамытудағы еңбегіңіз үшін БҒМ төсбелгісі және көптеген Құрмет грамоталарымен және алғыс хаттарымен марапатталдыңыз.

Құрметті Алихан Мелдебекұлы!

Осы мерей той күні деніңізге саулық, жасыңызға ұзақтық, шығармашылық табыс, қажымас қайрат, бақыт, отбасыңызға Алла құт-береке берсін, Рухыңыз биік болсын деп тілейміз!

*ҚР БҒМ ҒК «Зоология институты» РМК бас директордың
ғылым бойынша орынбасары М. Ж. Сүлейменов*

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the described work has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the Cross Check originality detection service <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

www.nauka-nanrk.kz

ISSN 2518-1467 (Online), ISSN 1991-3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/ru/>

Редакторы *М. С. Ахметова, Т. М. Апендиев, Д. С. Аленов*
Верстка на компьютере *Д. Н. Калкабековой*

Подписано в печать 06.03.2018.
Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.
14,2 п.л. Тираж 500. Заказ 2.